

ОСНОВНИ МЕТОДОЛОГИЧНИ ПОЛОЖЕНИЯ НА СТАТИСТИКАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

1. Нормативна база

Статистиката на образованието е изградена на базата на Регламент № 452/2008 г. на Европейския парламент и на Съвета относно изготвянето и развитието на статистиката на образованието и ученето през целия живот, действащата нормативна уредба на България в областта на образованието, Международната стандартна класификация на образованието (МСКО) - ревизия 2011 г. (ISCED 2011) и съпътстващите я методически ръководства. Основната част от методологията се формира от методическите документи на Евростат, свързани с подготовката на данни и попълването на т.нар. УОЕ ежегоден въпросник за образованието (съвместен въпросник на ЮНЕСКО, ОИСР и Евростат).

Основните нормативни актове на Република България, които пряко се прилагат при изготвяне на методологията и организацията на текущите статистическите изследвания, са: Законът за статистиката, Законът за предучилищното и училищното образование, Законът за професионалното образование и обучение, Законът за висшето образование и Законът за развитието на академичния състав.

Данните за училищното образование от учебната 2017/2018 година са несъпоставими с тези от предходни години поради съществени изменения в структурата на образователната система, произтичащи от Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО)¹.

2. Основни статистически изследвания

Националният статистически институт провежда ежегодни изчерпателни изследвания, характеризиращи дейността на образователните институции:

- Предучилищно образование в детските градини и подготовителните групи в училищата (образователна степен МСКО - 0). От учебната 2021/2022 година НСИ премина към ползването на административни данни за предучилищното образование от Националната електронна система за предучилищното и училищното образование (НЕИСПУО). Министерството на образованието и науката (МОН) организира воденето на НЕИСПУО и поддържа електронен архив на информацията и документите в електронен формат в системата на предучилищното и училищното образование, който се организира чрез електронни информационни модули и регистри в НЕИСПУО. Информацията и документите в системата на предучилищното и училищното образование се отнасят за:

1. институциите в системата на предучилищното и училищното образование;
2. дейността на всяка институция в системата на предучилищното и училищното образование;
3. децата, учениците и лицата, включени в обучения по чл. 169 и 170 от Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО).

Поради промяна в източника на данни има прекъсване на динамичния ред.

- Начален и прогимназиален етап на основното образование, средно образование във всички видове училища (образователни степени МСКО - 1, 2 и 3). От учебната 2021/2022 година НСИ премина към ползването на административни данни и за училищното образование от НЕИСПУО. Поради промяна на източника на данни и датата на наблюдение отново има прекъсване на динамичния ред;

- Професионално обучение след средно образование в професионални колежи (образователна степен МСКО 4). НСИ продължава ежегодното наблюдение на професионалните колежи, като е променена референтната дата на наблюдение, поради което има прекъсване на динамичния ред;

---

¹ Обн. ДВ, бр. 79 от 13 октомври 2015 г.

- Професионално обучение срещу заплащане за придобиване на степен на професионална квалификация според Закона за професионалното образование и обучение, в центрове за професионално обучение (ЦПО), професионални гимназии и професионални колежи, обхващащо лица навършили 16 години (образователни степени МСКО - 2, 3 и 4). От 2012 г. статистическото изследване на ЦПО се провежда съвместно с Националната агенция за професионално образование и обучение, чрез използването на информационна система;

- Висше образование за придобиване на образователно-квалификационни степени „професионален бакалавър“, „бакалавър“ и „магистър“ в колежи, университети и специализирани висши училища (образователни степени МСКО - 6 и 7). Статистическото изследване на висшето образование обхваща всички акредитирани висши училища съгласно Закона за висшето образование и частните духовни висши училища, създадени по реда на Закона за вероизповеданията. **Поради промяна в Закона за вероизповеданията, от учебната 2022/2023 година, трите духовни висши училища са изключени от обхвата на изследването;**

- Висше образование за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в университети, специализирани висши училища и научни организации (образователна степен МСКО - 8).

3. Основни статистически единици и техните признаци

3.1. Записани ученици (деца в детските градини, ученици, курсисти, студенти, докторанти)

3.1.1. Дефиниция

За ученик/студент се счита всеки, включен в образователна програма на формалното образование според МСКО, независимо от формата на обучение. **Формалното образование включва учебните програми, провеждани в легитимните образователни институции, създадени по установения законов ред. Включват се и докторантите, обучавани в научни организации, независимо от формата на обучение.**

Чрез своите изследвания НСИ се стреми да установи броя на учащите в системата на образованието към определена дата на наблюдение. На тази основа се изчислява международно възприетият показател „степен на участие на населението в образователната система“ като относителен дял на записаните учащи от определена възрастова група към броя на постоянното население на страната от същата възрастова група. Според препоръките за попълване на УОЕ въпросника, всяка страна трябва да полага усилия да установи точния брой на записаните учащи, без да се броят два пъти тези, които са записани едновременно в две образователни програми, т.е. **ежегодно следва да се установява броят на записаните учащи, а не броят на записванията.**

3.1.2. Дата на наблюдение

Датите на наблюдение за различните изследвания са така подбрани, че да отразяват адекватно броя на учащите. Най-подходящ е периодът от 15 - 30 дни след началото на учебната година, тъй като тогава приключват уточненията на статуса на учащите.

За отделните изследвания датите на наблюдение са:

- предучилищно образование - 1 декември;
- до учебната 2020/2021 година датата на наблюдение на основното и средно образование и професионално обучение след средно образование е 1 октомври, а от учебната 2021/2022 година - 1 декември;
- обучение за придобиване на степен на професионална квалификация в центрове за професионално обучение, професионални гимназии и професионални колежи - 31 декември;
- висше образование (без докторантура) - 15 ноември;
- докторантура - 31 декември.

3.1.3. Основни признаци

Основните признаци, по които се събират и публикуват данни за учащите, са: пол, година на раждане, клас, второгодничество, степен на образование, форма на обучение, вид, профил и местонахождение на училището, изучавана професия/специалност, гражданство и държава на предходно образование (за студентите и докторантите), изучавани чужди езици, изучаван майчин език (за основното и средното образование).

Чуждестранни са тези студенти или докторанти, които не са граждани на Република България, както и тези с двойно гражданство, записани да следват по реда за чужди граждани.

Студентската мобилност се измерва чрез показателя „страна на завършено предходно образование”, като мобилни студенти са тези, които са завършили своето средно образование в чужбина.

3.1.4. Някои особености при отнасянето на записаните ученици по степени на образованието на МСКО 2011:

- Децата в подготвителните групи в училищата се отнасят към децата записани в детските градини или степен МСКО - 0 (предучилищно образование).
- Учащите в подготвителен клас преди първи клас в паралелки за деца с увреден слух и нарушено зрение се отнасят към началния етап на основното образование или степен МСКО - 1 (начално образование), тъй като програмата се различава от тази за детските градини.
- До 2016/2017 учебна година включително учащите в VIII клас с прием след завършен VII клас в общообразователните профилирани или професионални програми се отнасят към степента МСКО - 3, тъй като това са цялостни програми, насочени към придобиване на средно образование и изцяло се провеждат в гимназии, училища по изкуствата, спортни училища или професионални гимназии.
- До 2016/2017 учебна година включително учащите в професионалните училища (ПУ) и в самостоятелни професионални паралелки с прием след VI и VII клас се отнасят в степен 2 по МСКО 2011, а учащите в ПУ с прием след VIII клас се отнасят в степен 3 по същата класификация;
- Учащите в професионални паралелки към общообразователните училища се представят към професионалното образование.

3.1.5. Напуснали ученици са учащи, които са били записани в началото на предходната учебна година, но по някоя от наблюдаваните причини напускат училище преди нейния край. Данни за напусналите ученици са налични до учебната 2019/2020 година, поради липса на информация за тях в административните регистри на МОН.

3.2. Новоприети ученици/студенти

3.2.1. Дефиниция

Новоприети ученици/студенти са записаните за първи път в началния клас или курс за съответната образователна степен. Това означава, че към новоприетите не се отнасят тези, които са били записани в същата образователна степен през предходни периоди.

3.2.2. Основни признаци

Основните признаци, по които се събират и публикуват данни за новоприетите са: пол, година на раждане, степен на образование, форма на обучение, вид, профил и местонахождение на училището, изучавана професия/специалност, образователно-квалификационна степен (за висшето образование) и гражданство (за студентите и докторантите).

3.3. Завършили степен на образование, получили свидетелство или диплома

3.3.1. Дефиниция

Завършили степен на образование са учениците/студентите, които са получили документ за завършената степен от легитимна образователна институция, съдържащ изискванията се според закона записвания и печати.

3.3.2. Основни признаци

Основните признаци, по които се събират и публикуват данни за дипломираните ученици/студенти, са: пол, година на раждане, форма на обучение, вид и местонахождение на училището, изучавана специалност, придобита степен на образование (основно или средно), придобита степен на професионална квалификация, образователно-квалификационна степен (за висшето образование) и гражданство (за студентите и докторантите).

3.4. Учители/преподаватели

3.4.1. Дефиниция

Учителите (преподавателите) са длъжностните лица, които непосредствено провеждат учебните занятия съгласно учебните планове, независимо дали са пълно или непълно заети. Директорите и заместник-директорите в основното и средното образование се наблюдават отделно, независимо че голяма част от тях имат преподавателска заетост. Преподавателският (академичен) състав във висшето образование (МСКО - 6 и 7) включва лицата, чиято основна дейност са преподаването и научноизследователската работа. Към този състав се включват и длъжностни лица, като ректори, заместник-ректори, декани, заместник-декани, ръководители на катедри и др., ако имат преподавателска заетост.

3.4.2. Основни признаци

Основните признаци, по които се събират и публикуват данни за учителите са: пол, възраст (по 5-годишни възрастови групи), завършена образователна степен, образователна степен на преподаване, вид и местонахождение на училището, вид на заетостта - пълна и непълна.

Учителите в основното и средното образование се групират по степени на преподаване и според вида на програмата (общообразователна или професионална). В случаите, при които един учител преподава в различни степени, той се отнася към съответната степен, в която има преобладаващ брой учебни часове.

До учебната 2020/2021 преподавателите в професионални паралелки към общообразователните училища се представят към професионалното образование, а от учебната 2021/2022 година се отнасят към професионалните училища.

Преподавателите в Центровете за подкрепа на личностното развитие и Центровете за специална образователна подкрепа се отнасят към специалното образование.

Преподавателите във висшите училища се изучават по пол, възраст, вид на заетостта (пълна и непълна), длъжности - професори, доценти, асистенти, преподаватели.

3.5. Управленски персонал

3.5.1. Дефиниция

Управленският персонал включва длъжностни лица, изпълняващи управленски функции на равнище образователна институция - директори, заместник-директори, ректори, декани и техни заместници, ръководители на катедри.

3.5.2. Основни признаци - същите като тези за учителите/преподавателите.

4. Образователни институции

Видовете образователни институции и техните характеристики, определени по различни критерии, са част от съществените признаци на учащите и персонала.

4.1. Дефиниция

Една образователна институция се дефинира като вземащ самостоятелни решения център, който предоставя образователни услуги на отделни лица или организации и е създаден по установения в закона ред. Това означава, че институцията има ръководител (директор, ректор или друг ръководител), т.е. това е „самостоятелна“ образователна институция. „Несамостоятелните“ образователни институции са филиали или наречени по друг начин звена, като характерното за тях е подчинеността им на самостоятелна институция.

Учебни образователни институции са тези, които директно провеждат обучение по образователни програми с учащи в организирани класове (групи) на място или чрез

дистанционна форма на обучение. Самообучаващите се лица и фирмите, провеждащи курсове за квалификация, езиково обучение и др., не попадат в обхвата на дефиницията на учебните образователни институции.

4.2. Видове образователни институции и техните основни статистически характеристики:

4.2.1. Детски градини

Основни характеристики:

- форма на собственост (обществена и частна);

4.2.2. Училища² (I - XII клас)

Основни характеристики:

- вид: начални (I - IV клас), основни (I - VII клас), обединени (I - X клас), гимназии (VIII - XII клас), средни (I - XII клас), професионални (по изкуствата, спортни, професионални гимназии, вкл. духовни училища, предоставящи обучение по придобиване на степен на професионална квалификация).

- начин на управление: самостоятелни и несамостоятелни.

4.2.3. Професионални колежи с прием след средно образование

Основни характеристики: форма на собственост (обществена и частна).

4.2.4. Висши училища - колежи, университети и специализирани висши училища

Основни характеристики: форма на собственост (обществена и частна).

5. Използвани специфични класификации

5.1. Международна стандартна класификация на образованието (МСКО 2011)

МСКО е създадена да служи като рамка за класифициране на образователни дейности в определени програми и свързаните с тях квалификации в международно признати категории.

5.2. Класификация на областите на образование и обучение 2015 (КОО 2015), обнародвана в ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 година.

Класификацията е разработена въз основа на Международната стандартна класификация на образованието – Области на образованието и обучението (ISCED-F 2013), и методическия документ „Области на образованието и обучението (ISCED-F 2013) – подробно описание на областите“ на ЮНЕСКО. От учебната 2017/2018 година се прилага в статистиката на висшето образование.

5.3. Класификация на специалностите на научните работници в Р. България, допълнена с новите докторски програми, акредитирани от Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) след 2012 г.

Тази класификация се използва при статистическото обхващане на докторантите съгласно постановление на Министерския съвет, публикувано в „Държавен вестник“, бр. 34 от 1990 година. Тя не е хармонизирана с класификациите, цитирани в т. 5.1 до т. 5.3, поради което за осигуряване на международно съпоставими данни за студентите докторанти по области на образованието се използва преходен ключ, определящ съответствието на специалностите от българската класификация и детайлните области на образованието на международната класификация (КОО 2015). От 2012 година към списъка от специалности на научните работници в Р България ежегодно се добавят новите докторски програми, акредитирани от НАОА.

5.4. Списък на професиите за професионално образование и обучение, утвърден със заповед № РД 09-413 от 12.05.2003 г. на министъра на образованието и науката, който се прилага при статистическо отчитане на професионалното образование в училищата и ЦПО.

---

² Съгласно Закона за предучилищното и училищното образование.

6. Привеждане на броя на учениците/студентите и учителите/преподавателите в еквивалент на пълна заетост

6.1. Дефиниция на пълно/непълно зает ученик/учител

Един ученик или студент се счита за пълно зает, ако е записан в редовна форма на обучение и за непълно зает, ако е записан в друга форма на обучение (задочна, вечерна, дистанционна, самостоятелна).

Един учител/преподавател се счита за пълно зает, ако работи в учебната образователна институция на основен трудов договор и има планиран пълен норматив на заетост за учебната година. Ако тези условия не са изпълнени, учителят се счита за непълно зает. Към последната категория се отнасят всички хонорувани преподаватели, работещи на втори или граждански договор.

6.2. Изчисление на броя на учениците/студентите и учителите/преподавателите в еквивалент на пълна заетост

Приема се, че еквивалентът на пълна заетост (ЕПЗ) на един ученик/студент от редовна форма на обучение е равен на единица ЕПЗ. Броят на непълно заетите се редуцира в ЕПЗ, като се раздели на т.нар. конвертиращ фактор, равен на отношението на годишната продължителност (в учебни часове) на редовната програма към продължителността на задочната или съответната друга програма. Така, ако редовната програма е два пъти по-продължителна от задочната, конвертиращият фактор $K = 2$. При 200 студенти редовна форма и 100 студенти задочна форма $ЕПЗ = 200 + 100/K = 250$.

ЕПЗ за преподавателите се изчислява по същия начин, като конвертиращият фактор за непълно заетите се определя от съотношението на броя на часовете на преподавателите на основен трудов договор и средния брой часове на хоноруваните преподаватели. За висшето образование ЕПЗ се изчислява поотделно за всяка длъжност (професори, доценти, асистенти, старши преподаватели и преподаватели).

7. Обхват на наблюденията

Статистическите изследвания обхващат учащите, преподавателския и другия персонал във всички легитимни образователни институции на територията на страната, включително техните филиали.

8. Разпространение на данните

Данните от статистическите изследвания на предучилищното, основното, средното и висшето образование се разпространяват по различни способи.

8.1. Статистически публикации

НСИ издава ежегодно публикацията „Образование в Република България“. Освен това данни за образованието са включени в общите публикации на НСИ „Статистически годишник“, „Статистически справочник“, „Районите, областите и общините в Република България“.

8.2. Интернет

Данните в сайта на НСИ и Информационна система „Инфостат“ се обновяват ежегодно.

8.3. Предоставяне на данни

Данни се предоставят на:

- други органи на статистиката;
- потребители от страната и чужбина;
- международни организации (ЮНЕСКО, Евростат, ОИСР, УНИЦЕФ, Световна банка).